

PÅ HERREGÅRDSOPMÅLING

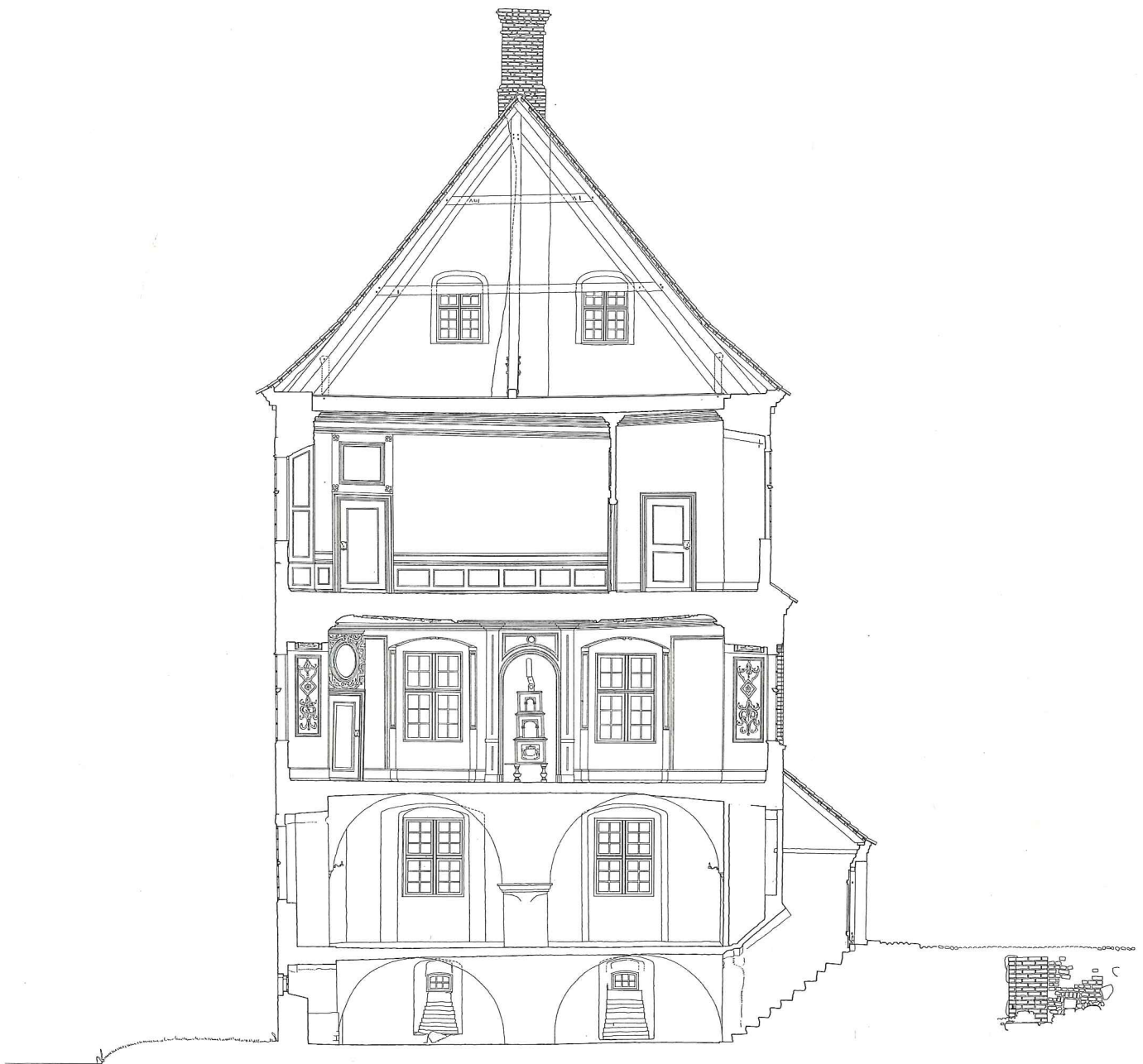
En dag i forskolens 2' klasse – dengang Kunstakademiets Arkitektskole havde lokaler øverst i Stærekassen, hvor man højt oppe over Heibergsgade kunne kaste »vandbomber« af tegnepapir ned på fortovet for fødderne af fodgængerne – kom Hans Henrik Engqvist, lærer i opmåling, hen til mit tegnebord og spurgte, om jeg var interesseret i at være med på opmåling i den kommende sommerferie.

Ferierne var på 4 måneder og beregnet til praktikuddannelse. Studenterne skulle ialt have 8

måneders håndværkerlære. Jeg havde på det tidspunkt aftjent mine første 4 måneders murerlære i Randers, og måtte nødvendigvis have dispensation fra de resterende fire. Engqvist skrev en anbefaling, og jeg blev fritaget.

Nogen tid efter – i juni måned – var vi alle installeret hos kromanden i Auning. Her boede, sov og spiste vi, så længe vi målte op på herregården Gammel Estrup.

Det må have været i sommeren 1950.

Gammel Estrup. Tværsnit i sydfløjen 1:150, målt og tegnet for Nationalmuseets herregårdsundersøgelser 1950.

Foruden kost og logi fik vi en beskedent timeløn på et par kroner. Udgifter havde vi ikke mange af, idet hverken kone, børn, parcelhus eller bil, som de studerende har i dag, plagede os.

De få kilometer mellem Auning og Gl. Estrup tilbagelagde vi på vore cykler, om morgenen en forfriskende tur, om aftenen en afslappende tur med vestenvinden fra Helligbjerget i ryggen.

Auning kro var ikke noget romantisk sted. En halvandenetages bygning med krostue fornedet, værelser med skunk foroven, trætrappe, skæve knirkende gulve med slidte løbere, soverum imprægneret med gammel cigarlugt, tapet, enkelte intetsigende billeder, en malet træseng med træbund, gammel madras og tung fjerdyne. Maden var solid dansk, f.ex. frikadeller med opbagt sovs og sure asier. Altsammen detaljer, som af uforklarlige grunde stadig huskes som en del af opmålingsturene.

Hvad kromanden hed, husker jeg imidlertid ikke, men han var en høj, mager og sejt mand, der mindede mig om kroejer Fiil. Han var hyggelig at snakke med og havde altid gode råd og indfald. En dag havde Engqvist fået et gevaldigt hekseskud over lænden. Han ømmede sig stærkt, var lidende, skæv og jammerlig at se på. Krofatter, som selv kendte til den slags plagsomhed, anbefalede et katteskind lagt med hårene indad på det dårlige sted. »Det hjalp altid«, sagde han. Jeg erindrer Engqvists stiltfærdige lytten, hans fortrukne smil og takken for rådet, som han dog ikke benyttede sig af – og derfor var plaget længe!

I vor opmålingsmetode var der intet særligt bemærkelsesværdigt, men jeg har alligevel trang til kort at sige lidt derom, eftersom den hører Engqvists tid til. Fotogrammetri o.a. er kommet til med en senere generation.

Vort arbejde bestod i udfærdigelse af et komplet sæt opmålinger af hovedbygningen. Det 4 etager høje firfløjede gårdanlæg omgivet af voldgrave var en betragtelig opgave at måle, men også interessant at studere med sin brogede bygningshistorie. Opmålingsgruppen var blevet suppleret med Erik Hansen, som havde målt for Engqvist før. Engqvist selv foretog bygningsarkæologiske undersøgelser, lavede rekonstruktioner og bygningsbeskrivelse, og fotograferede med et gammelt kasseapparat.

Ved hjælp af nivellerapparat afsattes vandrette planer, hvorfra snit og facader måltes. Ved trekantmålinger fastlagdes indenfor og udenfor bygningen et antal hovedlinier, langs hvilke man spændte snore og målebånd, og hvorfra man tog de vandrette mål. Redskaberne var stålmåle-

bånd, lærredsmålebånd (upålidelige), lod, snor, lodstok, og en bambusstang til rumhøjder. Tegneren benyttede hovedlineal, trekanten og målepind. En vis hygiejne på tegnebrættet var nødvendig, men kunne være vanskelig at opretholde i snavsede rum, på lofter, i regnvejr og i mudrede udgravninger.

Opmålingerne udførtes som omhyggelige måleblade på kvadreret papir med indtegnede hjælpe-linier og mål. Senere, i vinteraftenerne sad vi på Nationalmuseet og tegnede opmålingerne op på Wattmanpapir. Vi benyttede kinesisk tusch, som vi selv rev, og penne, som vi selv sleb under lup.

På 100-delstegningerne indtegnedes også snedkerarbejde, paneler, døre og vinduer. Lofter med bjælker eller stukdekorationer projiceredes på planerne, optegnet med punkteret streg. Murer- og tømrerarbejde blev trukket op på fri hånd, snedkerarbejde med lineal.

Der var ikke mange ben i opmålingsarbejdet. Det vigtigste var omhyggelighed og læsebarhed.

Et problem var dog aflæsningen af målebåndene ved opmåling af facader med detaljer, især i 2' og 3' sals højde. Men opfindsomhed hører til gode opmålere, og vi dannede et tremandshold, hvor to mand placeredes på hver sin etage over hinanden, styrende hver sin ende af lodsnor og målebånd, medens tredje mand siddende på den anden side af voldgraven med målebånd på tegnebrættet i tilpas afstand, med kikkert aflæste tallene »vinkelret« på målebåndet. (Mange år senere har jeg ved opmålinger på Koldinghus oplevet anden opfindsomhed af bl.a. amatør-bjergbestiger arkitekt Torben Olesen).

Vor metode fungerede godt, men vanskeliggjordes af, at vinduerne kunne være vanskelige at åbne og undertiden havde skrøbelige rustne hængsler, som i visse tilfælde manglede helt. Dette havde en dag nær bevirket halshugning af Gert Edstrand.

Edstrand styrede den nederste del af målebåndet, Jonny Bergersen den øverste, og jeg tegnede. På 2' sal var det netop lykkedes Jonny at få hamret et vindue op, da han katastrofalt sent opdagede, at vinduet manglede hængsler og var ved at falde ned langs facaden. Jonny skreg »Pas på!« til Edstrand underneden, som imidlertid ikke rigtig kunne høre og derfor stak hovedet længere ud. Det lykkedes Jonny at få fat i vinduets topamme i sidste øjeblik, og Edstrand mistede ikke hovedet den gang.

Jonnys snarrådighed oplevede jeg i en anden situation, hvor det var ved at gå ud over mig selv.

Vor medhjælpende arbejdsmand havde på Engqvists anvisning i et af vestværelserne slået et kvadratmeter stort hul. Den meget tykke mur var en hul mur med ydermur og indermur fra 2 forskellige byggeperioder. Hulrummet, som senere viste sig at være flere etager højt, var så rummeligt, at man kunne bevæge sig inden i det. Da Jonny og jeg kom ind i værelset, skrævede jeg som den første ivrigt ind gennem åbningen, men fandt ikke fodfæste på den anden side og var ved at styrte ned i den mørke spalte, hvis ikke Jonny havde fået fat i min ene fod, det sidste han kunne se af mig.

Hulmuren var bygningsarkæologisk interessant, men besværlig at orientere og bevæge sig i. Dertil kom, at den indeholdt en usandsynlig mængde fint kvælende støv, som hvirvledes op ved den mindste bevægelse og blev hængende længe i luften. Jeg tror ikke, Engqvist nogensinde kom derind. Det stillede store krav til fysik, tænk-somhed og opmålingskunnen at sætte de indefra gjorte iagttagelser i relation til den udvendige side. Erik Hansen fotograferede ved hjælp af en lommelygte og exponeringstider på op til 16 minutter.

Under arbejdet fungerede Gl. Estrup hele tiden som museum under inspektør Bjerres ledelse. Blandt personalet var en ældre kustode, en tidligere landbrugsmedhjælper, som under sin fremvisning af de forskellige rum trofast gentog sine egne kommentarer om det udstillede, som f.ex.: »Stort maleri i loftet« og »Rytter til hest«.

Engqvist tog en gang imellem til København. En dag kom han lidt stolt men genert tilbage i egen vogn, en brugt bil af ubestemmeligt mærke. Jeg havde lidt ondt af ham, da jeg ikke forestillede mig ham i besiddelse af den mekaniske snilde, som ville blive nødvendig med det bekendtskab. Ikke destomindre fik vi af og til glæde af den. Selv om vi var travlt optaget af det omfattende opmålingsarbejde, blev der ind imellem lejlighed til fornøjelige excursionser i bil eller på cykle til egnens kirker, hvor Engqvist stillede os stil- og arkitekturhistoriske spørgsmål. Vi var ikke bare lønarbejdere men også studerende, selv om det var sommerferie.

Disse måneder var for os værdifulde med deres kombination af praksis og teori under opmålinger, registreringer, iagttagelser, hypoteser og beviser. Det var spændende og god anskuelsesundervisning. Den historiske bygning åbenbarede sig som en bog, man kunne læse, hvis blot man kunne »se« og forstå sproget.

Fra Gl. Estrup blev Erik Hansen og jeg udlånt til en særlig opmålingsopgave på det nærliggende Clausholm.

Clausholm slot var tidligere blevet opmålt, men vinkældereren manglede. Ingen havde tilladelse til at komme i dette rum, når lensbaron Berner-Schilden-Holsten ikke var til stede på slottet. Normalt boede han på Langesø og var kun på Clausholm om sommeren, da slottet manglede moderne bekvemmeligheder som elektricitet, centralvarme og ordentlige badeforhold. Imidlertid var det nu blevet aktuelt at få målt vinkældereren i anledning af Harald Langbergs kommende bog om Clausholm.

Det blev en tid med fornøjeligt indblik i livet på slottet. Erik og jeg boede på et gæsteværelse, spartansk møbleret med store jernsenge, hvidkalkede vægge og skurede gulve. Kropsvasken foregik ved en servante, som jeg kendte fra vore gæsteværelser hjemme, med koldt vand. Stor blev min forbavselse imidlertid, da jeg den første morgen vågnede ved, at døren sagte åbnedes og ind listede en sød »stivet« tjenestepige i blå kittel og med hvid kappe på hovedet. Med begge hænder bar hun en kæmpekande af metal og form som kanden på Cézannes billeder. Hun stillede den sagte på gulvet, anbragte en »tehætte« af dertil svarende størrelse over og listede ud igen, uden at tro sig observeret. Hver morgen til samme tid gentog scenen sig for mine næsten tillukkede øjne. Hun måtte ganske sikkert være gårdmandsdat-ter, for lensbaronessen fortalte mig senere, at hun foretrak gårdmandsdøtre som tjenestepiger, eftersom de var både arbejdsomme og havde gode sæder.

Vi spiste sammen med lensbaronen og lensbaronessen. Fint var det, smukt rum, fornemt porcelæn, tjeneropvartning. Et problem ved frokosten var det dog, at vi tit var snavsede, især efter opmåling i udgravningerne i den »tørلاغte« voldgrav. Der var ikke tid til bad og omklædning, kun en nødtørftig tvætning. Da vi beholdt den snavsede kedeldragt på, blev der på de fine stole lagt aviser, og vi nød i vort beskidte tøj de dejligste retter serveret på behørig vis. Til maden fik vi de lifligste vine, større eller mindre restpartier, som lensbaronen mente det påkrævet at få drukket. Ved den afsluttende middag serveredes til desserten en madeira fra 1864!

Efter sådanne frokoster fortsatte jeg ofte arbejdet med fornemmelse af at svæve i en grøn luft i haverummet mellem de høje blæsende august-træer og den pragtfulde Clausholmfacade. Midt i et sådant svæv råbte lensbaronen en dag: »Exner,

Exner, der er brev til Dem, men jeg kan desværre ikke se, hvem det er fra!« Det var fra Inger, som bad mig telefonere for at aftale week-end, og hvornår hun skulle hente mig. Lensbaronen tilbød mig telefonen på sit kontor. Han placerede sig ved sit skrivebord, idet han høfligt spurgte, om jeg havde noget imod, at han arbejdede imens, hvilket jeg naturligvis ikke havde. Da Inger og jeg i telefonen drøftede om hun skulle hente mig før eller efter middag, råbte baronen pludselig, at hun kunne da komme og spise middag med.

Og således blev det. Jeg husker ikke alle retterne, men desserten var friske skovhindbær med fløde, der var så tyk, at den næsten ikke kunne komme ud af kanden. Den var fremstillet ved flere ganges afskumning.

Clausholm havde som nævnt ingen installationer. Det forenkede oplevedes i forædlet form, dog ikke uden problemer. Det oplevede jeg ved en senere slotskoncert, hvor Lavard Friis-Holm skulle dirigere ved en aftenkoncert i riddersalen. Til orkestrets brug var der opsat en provisorisk elektrisk belysning.

Kort efter koncertens begyndelse – der var kun spillet få takter – gik orkestret i stå! Lavard Friis-Holm forsøgte at klare den lidt pinlige situation ved at vende sig mod publikum og sige: »Han

kunne det, da han gik hjemmefra«. Derefter slog han taktstokken an påny, orkestret spillede, men gik atter i stå. Herefter udfoldedes en underlig aktivitet blandt orkestermedlemmerne. De gav sig til at bytte noder. Efter tredje start lykkedes stykket. Miséren skyldtes elektrikerne, der om eftermiddagen havde rigget den midlertidige el-belysning til, men uheldigvis var kommet til at vælte nodearkene ned fra nodestativerne. De havde høfligt samlet dem op igen, men ikke fundet helt ud af at placere dem rigtigt.

Nu mange år efter måler vi stadig op. På afdelingen for restaurering, by- og bygningspleje på Arkitektskolen i Århus underviser vi stadig i den »gamle« metode, men også i fotogrammetri, hvortil vi har apparatur. Jeg skal ikke her komme ind på fordelene ved fotogrammetri, men vedgå, at den gamle metode stadig har sine fortrin, fagligt og menneskeligt, med sine værdifulde oplevelser både under de lange ophold i marken, med det nære forhold til bygningen og dens mennesker, og under opmålingernes grafiske tilblivelsesproces.

Flere af dette skrifts læsere vil sikkert, ligesom jeg, også kunne tænke tilbage på levende og inspirerende indføring i den historiske bygningsbestands problemer og kulturværdier på opmålingsture med Hans Henrik Engqvist.

Johannes Exner